

Підміна особистісних етичних цінностей становою належністю в комедії І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля»

Мартин Боруля — головний герой трагікомедії. Це людина із заможної верхівки села, що має нездоланне прагнення вийти «на дворянську лінію», щоб ніхто не називав його «бидлом», а сина — «телям»:

- «...як тяжко хлопом бути, усіх бояться, усіх лічить вищими від себе!»;
- «...поки-то вилізеш в люде, станеш на дворянську ногу, то багато клопоту!»;
- «Ох, діти — діти! Як би ви знали, як то хочеться бачить вас хорошими людьми, щоб ви не черствий хліб їли...».

Причини такої поведінки зрозумілі: захист людської гідності як своєї, так і своїх дітей, прагнення вберегти їх від селянської праці.

Для **Борулі** дворянство — це те, чим можна зовні прикрити своє мужицьке походження, йому не доступні поняття «духовність», «культура», «освіченість», «шляхетність», «етика».

Наприклад, сцена, в якій Мартин наказує дружині Палажці навчитися, як подавати чай і каву «благородному» гостеві: «Ну, годі! Сідай, душко! Омелько привезе самуварь, чаю, сахарю і... кофію. Чай я пив і знаю, як його настановлять, то сам тобі розкажу; а кофію не знаю, як роблять. Піди ти зараз до Сидоровички — вона зна — і повчися в неї. І розпитай гарненько, як його роблять і коли його подають: чи до борщу, чи на ніч?»

Джерело: wikipedia

Штучність прагнення Мартина Боруля стати дворянином призводить до того, що Марисю ледь не видають заміж за нелюбого їй чиновника Націєвського, Степан займається чужою йому справою, уся сім'я Боруль не розуміють суті дворянства.

Повірений **Трандалєв** — хитрий та лицемірний, його спеціалізація — махінації з документами. Його думки вголос виявляють хижу сутність тогочасної бюрократичної машини:

«Трендалєв (сам). Добре діло це повіренничество, єй_богу! Другого такого прибільного не знайдеш... діло Борулі веду протів Красовського, а

діло Красовського протів Борулі. Їзду на своїх конях по просителях, — і коней годують, і мене годують, і фурмана годують, і платять!.. Наберу діл доволі, приїду в город, піду до столоначальника, до того_таки самого, що й діла буде послі рішати, і він мені напише, що треба, а я тільки підпишу, якщо маю довіренність, а ні, то однесу підписати просителю. Апеляцію треба — так саме: той же, що рішав діло, і апеляцію напише...»

Перед читачем — типовий представник повірених-шахраїв, людина хитра, лицемірна, улеслива, корислива та ласа до грошей. Єдина мета всіх його діянь — обдурити й нажитися на довірливих орендарях.

Палажка — дружина Мартина. Хазяйновита й простодушна жінка, не має чіткої позиції щодо рішення Борулі. Палажка не проти мати за зятя Миколу Гуляницького, критикує вчинки чоловіка, проте, бажаючи для дітей кращої долі, погоджується, що Марисі краще вийти за Націєвського, бо то ж панич.

Степан — син Борулі, прагне одружитися та зробити кар'єру в місті. В усьому підкоряється батькові, прагне наслідувати тих, хто зробив успішну кар'єру. Батько Мартин навчає його правилам виживання в тогочасній системі: слухати старших, вчити папери напам'ять і тертися між правильних людей.

У розмові з другом Миколою Степан виявляє зверхність, бо втратив душевну простоту, до того ж батько радить порвати із цим другом дитинства, бо ж то нерівня їхньому роду: *«Ти, сину, не дружи з нерівнею, краще з вищими, ніж з нижчими. Яка тобі компанія Микола? Мужик — одно слово, а ти на такій лінії, трешся між людьми іншого коліна... глянь на себе і глянь на Миколу. То таки мужик репаний, а ти канцелярист!»*

Джерело: wikipedia

У кінці комедії Степан повертається додому, лишившись омріяної роботи в місті. Очевидно, що він не такий уже і вдатний до служби, як уявляє Мартин.

Дочка **Марися** — добра, працююча, розумна дівчина, шанує народні звичаї і традиції. Вона не прагне стати дворянкою, бо ж батько виховував її в дусі здорової народної моралі, про що свідчать Марисині слова: *«Перше батько казали, що всякий чоловік на світі живе з тим, щоб робити, і що тільки той має право їсти, хто їжу заробляє».*

Дворянські наміри батька й нові порядки здаються їй химерними й неприйнятними. Коли Мартин прагне видати Марисю заміж за Націєвського, хоч та любить Миколу, дівчина опирається всіма силами й не бажає коритися, виявляючи свій характер і винахідливість.

Джерело: wikipedia

Омелько — наймит Мартина Борулі, працьовитий і дотепний чоловік. Омелько відданий Мартинові, проте не розуміє змін, які відбулися з хазяїном останнім часом. Розмірковування персонажа свідчать про його розум, мудрість і спостережливість.

Гервасій Гуляницький — вірний друг Мартина. Він прагне відрадити Мартина від його рішення, бо ж не вважає того дворянином через брак освіти та благородних традицій:

«Я тебе, Мартине, не пізнаю: поки ти не ганявся за дворянством, був чоловік, як і всі люде; тепер же десь тебе вкусила шляхетська муха і так дворянство у тебе засвербіло, що ти рівняєш себе з Красовським... Красовський вчений, лікар, Красовський державець, а ти надимаєшся через силу, щоб з ним порівнятися, бундючишся дутим дворянством, з добра-дива посварився з ним, — вір мені, що як будеш отак роздувать свій гор, то Красовський з'їсть тебе!..»

В образі Гервасія Карпенко-Карий викриває проблему освіченості, бо ж «дворянство без розуму і без науки хліба не дасть».

У негативному ключі зображено реєстратора з ратуші (чиновника) Націєвського: самозакоханий, проте жалюгідний за своїми моральними рисами панок із вдачею боягуза. Щойно Націєвський запідозрив, що дівчина, з якою його хоче одружити Мартин Боруля, вагітна від іншого, він без вагань тікає. Націєвський думає, що завжди може сподобатися будь-якій дівчині, проте його кумедна мова та невдалі спроби залицяння викликають лише сміх: *«Любов — ета злодійка приходить зря, сьогодні нєт єй, а завтра вот она! Та ви ще мене не знаєте!.....когда вийдете замуж, присмотрітесь і апробуєте — как пишется в журналах, — тогда другое скажете!.. А тепер заключим наш разговор поцілуєм, как жених і невеста...»*

У літературі тема прагнення «вибитися в люди» є досить популярною. Так, наприклад, головний герой п'єси «Міщанин-шляхтич» Мольєра Журден хоче дорівнятися до знатного панства, тому вирішив так обла-

Джерело: wikipedia

штувати свій побут, як це притаманно знатним людям. Він наймає вчителів музики, танців, філософії, замовляє дорогий одяг, який йому зовсім не личить, хоче завести коханку, щоб зрівнятися з аристократами. Кожною своєю реплікою, рухом, учинком він намагається показати свою одержимість ідеєю дворянства. Як він каже, «дозволив би відрізати собі два пальці на руці, лише б мені народитися графом або ж маркізом». Мольєр у комедії «Міщанин-шляхтич», як і Іван Карпенко-Карий в комедії «Мартин Боруля», зосереджує увагу читача на тому, що кожна людина має бути самою собою, не забувати свого коріння, оцінювати якості людей не за їх походженням, а за вчинками.

Практичні завдання

Дослідіть спільне та відмінне в комедії Мольєра «Міщанин-шляхтич» та в трагікомедії Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля».

Що додатково почитати й подивитися?

- «Мартин Боруля». Вистава Тернопільського театру. Частина перша.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=60TJzDAAD8A>.
- «Мартин Боруля». Вистава Тернопільського театру. Частина друга.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RE3ylchn-K0>.
- «Мартин Боруля». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZqzhP3G8RwU>.
- Аудіо «Мартин Боруля». Підготовка до ЗНО.
URL: https://www.youtube.com/watch?v=qf_falCUYF4.
- «Міщанин-шляхтич». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cq2t9eQhj94>.